

AT VÆRE MUSLIM I DANMARK

REDAKTION: LISE PAULSEN GALAL

OG INGE LIENGAARD

ANIS

At være muslim i Danmark

REDAKTION:

LISE PAULSEN GALAL &

INGE LIENGAARD

Forlaget ANIS
København 2003

*At være muslim
i Danmark*

Redaktion: Lise Paulsen Galal og
Inge Liengaard

© Forfatterne og Forlaget ANIS, 2003

Bogen er sat med Garamond på Religionspædagogisk
Center og trykt hos Jydsk Centraltrykkeri

ISBN 87 7457 293 8

Omslag: Mindgame

Udgivet med støtte fra Litteraturrådet og
Gangstedfonden

Forlaget ANIS
Frederiksberg Allé 10
DK-1820 Frederiksberg C
tlf. 3324 9250 - fax 3325 0607
www.anis.dk

Indhold

Introduktion 7

Lise Paulsen Galal og Inge Liengaard

Dannelse

Forestillinger om “muslimsk børneopdragelse” 15

Üzeyir Tireli

Eksil, eksodus eller diaspora? 33

Jonathan Schwartz

Medborgerskab

Muslimske ungdomsforeninger i Danmark 51

Garbi Schmidt

Islam og Demokrati 75

Mona Sheikh

Samtalerum

Islam via satellit 93

Ehab Galal

Muslimsk kommunikation på internettet 109

Brian Jacobsen

Fredagsprædiken 125

Lise Paulsen Galal og Ehab Galal

Religion

Omkring den femte søjle 143

Thomas Hoffmann

Tro og praksis 161

Safet Bektovic

Islam, etik og den sociale dynamik 175

Jørgen Bæk Simonsen

Udfordringer

Dannelse 189

Lars Quorstrup

Lighed og politisk orden 211

Kirsten Hvenegård-Lassen

Folkelighed versus multikulturalisme 231

Ove Korsgaard

Tolerance 251

Ditte Goldschmidt

Religionens plads i det moderne samfund 267

Anne Ehlers

Ordliste 281

Om forfatterne 285

INTRODUKTION

Af Lise Paulsen Galal og Inge Lienggaard

De seneste år har debatten om flygtninge og indvandrere i Danmark fyldt meget. Både i politiske diskussioner, i medier, på arbejdspladser, i uddannelsessystemet og i private hjem. Denne interesse for og lyst til at diskutere betydningen af, at Danmark har fået nye borgere, herunder nogle med andre religiøse praksisser end den kristne, har også sat sine spor på bogmarkedet, hvor en række udgivelser har behandlet emner og problemstillinger, som kan forbindes med flygtninge og indvandrere. Bøgerne har behandlet emnerne ud fra forskellige perspektiver: Integration, danskernes reaktioner på indvandrere, venstrefløjens (manglende) kritiske syn på sig selv i forhold til udlændingepolitikken, de indvandrede kulturers uforenelighed med den danske/kristne/europæiske, kristendommen vs. islam osv.

Det har været en underliggende præmis for en del af bøgerne at sætte lighedstegn mellem flygtninge og indvandrere og religionen islam. Dvs. man antager, at fordi hovedparten af de nye danske borgere kommer fra lande, hvor islam er den mest udbredte religion, er disse mennesker også selv troende muslimer. Det har betydet, at distinktionerne mellem flygtninge og indvandrere, kultur, etnicitet og religion har en tendens til at forsvinde af syne i de verbale kampes hede. Manglen på distinktioner har endda også påvirket opfattelsen af "gammel-danskerne" selv: Hvor man i 1970'erne og 1980'erne anså Danmark for ét af verdens mest sekulariserede samfund – til glæde eller bekymring alt efter ståsted og temperament – opfattes det danske i dag af mange som gennemsyret af kristendommen: det være sig det politiske system, institutionerne, værdierne eller skolesystemet.

Men når det kommer til os selv og vor omgangskreds ved vi jo godt, at der er mange små og store forskelle og nuancer. Det gælder det religiøse tilhørsforhold, som det gælder alt andet, men når vi diskuterer med hinanden, springer disse forskelle naturligvis mere i øjnene, end når vi sammenligner os *en masse* med en anden gruppe. Vi ved fx godt, at der er mange måder at være kristne på. Og ofte er beskrivelsen af vort eget religiøse ståsted påvirket af

samtalepartnerens ståsted og perspektiv. Det samme gælder naturligvis mennesker, der stammer fra andre verdensdele. Man er ikke nødvendigvis religiøs eller religiøs på en bestemt måde, alene fordi man kommer fra et land, hvor flertallet bekender sig til en given religion.

Kampen om, hvem der leverer sande og falske repræsentationer af islam og muslimer har været et underliggende omdrejningspunkt for de sidste to års bøger om islam. Der har været vigtige bidrag til at opløse forestillingen om, at muslimer mener det samme til hver en tid og sted, og der har været bøger, som viser, at muslimers holdninger til islam varierer lige så meget som folks holdninger til religion generelt. Vi har dog personligt savnet bøger, der har forsøgt at tage livtag med, hvordan muslimer i Danmark konkret fortolker, lever og praktiserer islam. Derfor synes vi, det er på tide at interessere sig for de vanskelige spørgsmål om muslimers identitetsdannelse og tro i Danmark. Selvom det er blevet almen viden, at kultur og religion ikke er statiske, men dynamiske fænomener, er det svært at vise, *hvordan* kultur og religion faktisk forandrer sig. Vi vil gerne med denne bog gøre et forsøg.

Vi har villet undersøge, hvad (nogle) muslimer egentlig tror på, hvordan de tror, hvor de får viden om islam fra og hvad islam betyder for deres hverdag – i en verden der er en anden, end den var i går. Netop fordi muslimer i Danmark er forskellige, kan svarene på disse spørgsmål ikke sættes på en enkel formel. Vi har måtte kigge på udvalgte aspekter set fra bestemte grupper og individuelle muslimers synsvinkel. Denne bog er altså end ikke tilnærmelsesvist en fuldstændig afdækning af, hvad det vil sige at være muslim i Danmark. Det er en spæd begyndelse på arbejdet med at kortlægge nogle af de mange ruter, herboende muslimer følger i deres hverdag.

Perspektivet betyder, at flere forhold og begrænsninger må tages i ed, inden man giver sig i kast med at læse artiklerne. Først og fremmest handler bogen ikke om alle flygtninge- og indvandrere, som i dag bor i Danmark. Den handler derimod om de mennesker i Danmark, som forstår sig selv som muslimer. Bogen stiller spørgsmål om, *hvordan* de danske muslimer opfatter og udtrykker deres religion. De bud, som gives, afspejler ikke alle muslimers opfattelse, lige så lidt som et menighedsråds-medlem fra Kliplev ville have samme opfattelse af kristendommen som købmanden fra Valby eller den teologistuderende i Århus. Ligesom de danske kristne har de danske muslimer forskellige måder at tro og praktisere islam på. Forskellene skyldes blandt andet opvækst og opdragelse, personligt temperament, uddannelse, social baggrund, politiske forhold, etniske traditioner og kulturel praksis. Antologiens forfattere forholder sig til bestemte segmenter af de muslimer, som bor i Danmark: fx forældrene, de exilerede, de unge, tv-seerne og fredagsprædikan-

terne. Dermed kommer artiklerne samtidig til at beskrive muslimer med forskellig etnicitet, sprog og religiøs praksis. Artiklerne forsøger på den måde at sige noget præcist om en bestemt gruppe mennesker i en bestemt situation.

Vi har valgt at belyse fire overordnede områder, som vi finder er centrale i et samfund som det danske: Dannelse, samfundssyn, kommunikation og religionens betydning. Som nævnt er artiklerne ikke et udtryk for, at alt herefter er sagt og skrevet om danske muslimers syn og færden på de givne områder. De skal snarere vise, at sådan ser *nogle* grupper på det. Men netop disse forskellige syn supplerer hinanden i forsøget på at nå en beskrivelse af muslimers liv i Danmark nærmere. Vi har i antologien bevidst tilstræbt en tværfaglig tilgang, fordi man må anvende mange faglige synsvinkler, hvis man gerne vil nærme sig den kompleksitet, et levet liv er. Statistik kan være en god ting, men giver en begrænset indsigt i virkeligheden. Det samme gælder teologi eller politologi, og sådan har alle faglige tilgange deres begrænsede udsyn på verden. Tværfagligheden i bogen kan forhåbentlig bibringe læseren en forståelse af de mangfoldige sider af en muslims *religiøse* liv i Danmark og dermed også af de synsvinkler, man må gribe til, hvis man vil nærme sig en forståelse af en muslims *religiøse* identitet og praksis.

Man kan læse bogen med udgangspunkt i de overordnede tematikker om, hvordan islam formidles, fortolkes og institutionaliseres gennem dannelse, politisk engagement, kommunikation, tro og religiøs praksis. Man kan dog også finde andre sammenhænge artiklerne imellem, som går på tværs af den tematiske opdeling.

Bogens fire første afsnit indledes med Üzeyir Tirelis artikel om *Forestillinger om "muslimsk børneopdragelse"* og afsluttes med Jørgen Bæk Simonsens artikel om *Islam, etik og den sociale dynamik*. De to artikler har det til fælles, at de begge forsøger at gøre op med stereotype opfattelser af muslimer som en ensartet masse, der i deres hverdag lader sig styre af en foreskrevet muslimsk adfærd eller lov. Selv om dette opgør med en stereotyp repræsentation af muslimer og islam burde være et overstået kapitel, tyder Tirelis og Bæk Simonsens artikler på, at det stadig er nødvendigt med sådanne kritiske dekonstruktioner. Mona Sheikhs artikel om *Demokratiets muligheder set med muslimske øjne* er også til dels et opgør med stereotype forestillinger om islam. Men artiklen adskiller sig væsentligt fra de to førstnævnte ved samtidig at være et personligt bud på, hvordan man som muslim ser på demokratiet. Artiklen diskuterer det at være muslim i Danmark i et perspektiv, der kan betegnes som set 'indefra'. Vi får i bogen også andre perspektiver set 'indefra', men de fleste artikler formidler dette gennem analyser af forskellige muslimers bud på det at være muslim i Danmark. Det gælder fx de tre artikler un-

der afsnittet *Samtalerum*, der alle indeholder forskellige muslimers stemmer. Ehab Galal skriver i artiklen *Islam via satellit* om religiøse programmer på arabisk sendt via satellit og set af arabisktalende muslimer i Danmark. Brian Jacobsen bevæger sig inden for samme tema i artiklen *Muslimsk kommunikation på internettet*. Begge artikler viser, hvordan islam formidles og fortolkes ved hjælp af moderne kommunikationsmidler, og hvordan religionen er til stadig debat blandt muslimer. Også artiklen af Ehab Galal og Lise Paulsen Galal om fredagsprædikenen belyser spørgsmålet om formidlingen af islam i en dansk hverdag. Artiklen viser samtidig, hvordan muslimer organiserer sig i indbyrdes forskellige menigheder. Den kan derfor også læses i sammenhæng med Garbi Schmidts artikel *Muslimske ungdomsforeninger i Danmark* og artiklen *Eksil, eksodus eller diaspora – Prespa i København som eksempel* af Jonathan Schwartz. Schmidts artikel beskriver, hvordan unge muslimer, de fleste født i Danmark, organiserer sig i forskellige foreninger med forskellige politiske og religiøse mål. Heroverfor giver Schwartz' artikel, der samler op på flere års forskning, et historisk og transnationalt perspektiv, ved at se på, hvordan jugoslaviske "gæstarbejdere" også kan være tyrkiske muslimer. Organiseringen viser sig snarere at følge en diaspora-rute end en religiøs dannelsesrute. Den religiøse dannelsesrejse findes til gengæld i Thomas Hoffmanns artikel om hadj, den muslimske pilgrimsfærd. Hoffmann giver forskellige bud på, hvordan man kan forstå et ritual som pilgrimsfærd, og viser samtidig – som en række af de øvrige artikler – hvordan danske muslimer ofte befinder sig i situationer og diskussioner, der rækker ud over den danske kontekst. Safet Bektovic' artikel fremhæver et ofte overset men helt indlysende aspekt ved islam; nemlig troen. I de traditionelle sammenligninger mellem islam og kristendommen, fremhæves troen ofte som et kendetegn ved kristendommen, mens islam først og fremmest forstås som en handlingens religion. Bektovic viser, at troen er et uomgængeligt aspekt ved islam – og dermed et oplagt udgangspunkt for samtale med kristne.

Antologiens femte og afsluttende afsnit adskiller sig fra de foregående ved at anlægge et mere overordnet og fremadskuende perspektiv. I debatten om islam og muslimer refereres ofte til værdier og principper, der forstås som enten særligt danske eller med et særligt dansk indhold. Det er værdier som fx lighed, demokrati og tolerance. Men som blandt andet Kirsten Hvenegård-Lassen har gjort opmærksom på, må disse værdier snarere betegnes som universelle. Problemet er imidlertid, at når man henviser til universelle værdier, undgår man en diskussion om, hvordan det danske samfund er indrettet og hvilke værdier, det bygger på – hvem kan være uenige om universelle værdier som frihed og lighed? I forsøget på at åbne for en sådan diskussion om

grundlæggende værdier har vi bedt fire forskere om deres bud på universelle begrebers anvendelighed i et Danmark, der er blevet flerkulturelt og flerreligiøst. Det er blevet til fire udfordrende artikler om dannelse, folkelighed, lighed og tolerance af henholdsvis Lars Qvortrup, Ove Korsgaard, Kirsten Hvenegaard-Lassen og Ditte Goldschmidt. Artiklerne viser, at begreberne gives indhold afhængigt af tid og sted, og tvinger samtidig læseren til at overveje, hvordan universelle værdier på den mest frugtbare måde kan bruges i dag i Danmark.

På samme måde er det nødvendigt at diskutere religionens rolle i det moderne samfund. Det er ikke en diskussion, som er forbeholdt de, der mener, at religionen alene skal forvises til det private rum for, at man kan kalde sig moderne. Det er heller ikke en diskussion, der alene er forbeholdt vestlige iagttagere. Det er en diskussion, som også er levende blandt muslimske lærde. Anne Ehlers diskuterer dette spørgsmål og giver i bogens sidste artikel et eksempel på den algiersk-franske idéhistoriker Muhammad Arkouns bud på islams plads i det moderne.

Kort og godt kan man altså sige, at mens de fire første afsnit giver et konkret indblik i muslimers liv i Danmark, diskuterer det femte afsnit begreber og fænomener, som må gentænkes, fordi det danske samfund forandrer sig. Det er begreber, som vi mener, er nødvendige for et samfunds sammenhængskraft, men som på den anden side ikke har et indhold, som er givet en gang for alle. Det er i forsøget på at bevare deres relevans og anvendelighed, de her sættes til debat.

Læseteknisk skal det nævnes, at antologien er forsynet med en ordliste bagerst i bogen. Når et arabisk ord optræder kursiveret i en artikel (kun første gang ordet optræder), betyder det, at ordet findes i ordlisten.